

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ ВИНИ

Історично інститут вини був предметом вивчення та дискусії багатьох науковців. Незважаючи на це, певні колізії і недопрацювання, що стосується інституту вини, продовжують існувати та постають гострою проблемою при застосування його на практиці. Вивчення досвіду закріплення інституту вини у законодавстві зарубіжних держав, дозволить визначити основні прогалини і недоліки вітчизняного законодавства у цьому питанні та віднайти найефективніші шляхи їхнього усунення. Саме цим обумовлена актуальність обраної теми дослідження.

Проблему визначення поняття вини в кримінальному праві досліджували такі вчені, як П. Дагель, Н. Кузнецова, П. Матишевський, В. Нерсесян, А. Рарог, Ю. Баулін, Г. Злобін, В. Кудрявцев К. Тихонов, В. Якушин, Р. Вереша та деякі інші.

Вина, як обов'язкова ознака, зустрічається у дефініціях злочину багатьох зарубіжних країн. Наприклад, згідно із ст. 14 КК РФ, злочином визнається винно вчинене суспільно небезпечне діяння, заборонене цим Кодексом під загрозою покарання. Відповідно до ст. 6 КК Латвійської республіки, «злочинним діянням визнається передбачене цим законом діяння (дія або бездіяльність), вчинене з умислом (умисно) або через необережність і за вчинення якого загрожує кримінальне покарання». При цьому винність сформульована конкретно — з визначенням двох можливих її форм. Згідно із ст. 11 КК Республіки Білорусь, злочином визнається вчинене винно суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що характеризується ознаками, передбаченими цим Кодексом, і заборонене ним під загрозою покарання. Ст. 10 КК Іспанії передбачає, що злочинами або проступками є карані за законом дії чи бездіяльність, вчинені умисно або через необережність. У КК Республіки Молдова (ст. 14) під злочином розуміється діяння (дія або бездіяльність), яке спричинює шкоду, передбачене кримінальним законом, вчинене винно і є кримінально караним (Хавронюк М. І. Поняття злочинного діяння за законодавством європейських країн, Підприємництво, господарство і право, 2004, с. 112—115). У деяких країнах злочинним визнається лише діяння, вчинене умисно (Австрія, Швеція, ФРН і т. д.), а діяння, вчинене через необережність, визнається злочинним лише у випадках, коли є пряма вказівка на це у законі. Отже, з наведеного вище можна зробити висновок, що не дивлячись на різне формулювання визначення, поняття «злочин» у зарубіжних країнах має багато спільних ознак, однією з яких є вина.

Що ж саме розуміє законодавець під поняттям «вина»?

Виходячи з досвіду зарубіжних країн щодо нормативного визначення поняття вини, можна виділити три основні підходи: 1) підхід, який передбачає нормативне визначення як загального поняття вини, так і окремих її форм та видів; 2) підхід, який не передбачає окремого визначення поняття вини на нормативному рівні, але передбачає визначення її окремих форм та/або видів; 3) підхід, який передбачає на нормативному рівні закріплення форм і видів вини, не розкриваючи їх змісту (Вереша Р. Нормативне визначення поняття вини та перспективи вдосконалення інституту вини в кримінальному праві, Підприємництво, господарство і право, 2004, № 4, с. 98).

Загалом можна констатувати таке:

— перший підхід передбачено в кримінальному праві Республіки Білорусь та України. Наприклад, у ч. 1 ст. 21 КК Республіки Білорусь дано визначення поняття вини, а у статтях 22, 23, 25 передбачено визначення її форм та видів (Мельник М. І., Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар Кримінально кодексу України від 5 квітня 2001 року. 2002, с. 25–26);

— другий підхід знайшов своє втілення у кримінальному праві Австралії, Австрії, Республіки Болгарія, Грузії, Ефіопії, Італії, Йорданії, Киргизької Республіки, Китайської Народної Республіки, Латвійської Республіки, Лівану, Нігерії, Республіки Польща, Республіки Казахстан, Республіки Сан-Марино, Російської Федерації, Сирії, Сомалі, Республіки Узбекистан, Франції, Швейцарії, штату Нью-Йорк, штату Висконсин, штату Огайо (США). Так, у розділі 5 КК Австралії визначено елементи вини (п. 5.1), умисел (п. 5.2), злочинне знання (завідомість) (п. 5.3), необережність (п. 5.4), недбалість (п. 5.5) (Козочкин І. Д., Трикоз Е. Н. Уголовный кодекс Австралии 1995 г.: Принят Федеральным парламентом в марте 1995 г.; Общая часть вступила в действие 15 декабря 2001 г. 2002, с. 54–57); ст. 21 КК Республіки Сан-Марино визначає умисні злочини, неумисні злочини та проступки (Максимов С. В. Уголовный кодекс Республики Сан-Марино. Перевод с итальянского. 2002, с. 43);

— третій підхід в кримінальному праві Нідерландів, Данії, Іспанії, ФРН, Швеції, Японії. Так, у § 15 КК ФРН встановлено, що караним є лише умисне діяння, якщо закон прямо не передбачає покарання за необережне діяння (Кузнецов Н. Ф., Тяжкова І. М. Курс уголовного права. Общая часть. 2002, с. 534).

На основі вищевикладеного, можна зробити висновок, що у кримінальних кодексах переважної більшості зарубіжних держав пряме визначення поняття вини не наводиться. Але, як свідчить досвід, таке визначення на нормативному рівні потрібне, оскільки воно дає змогу: 1) визначити природу вини як відносно самостійного феномену, що має прояв при вчиненні злочину; 2) у загальних рисах розкрити зміст вини,

її сутність; 3) дати загальні орієнтири для законодавчого визначення окремих форм і видів вини. Тому не можна погодитися з думкою тих учених, які зазначають, що у зв'язку з багатогранністю, складністю, в певному розумінні неосаяжністю вини не слід давати їй визначення в законі, яке може бути представлено лише у спрощених логічних формах.

КРЕЦУЛ В. І.

Відокремлений структурний підрозділ «Миколаївський інститут права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін

ДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Кримінальна відповідальність належить до фундаментальних понять кримінального права і займає центральне місце в системі кримінального законодавства та науки кримінального права. Багато вчених зробили значний внесок у розробку проблеми поняття, часу виникнення та припинення, реалізації такої відповідальності, її сутності, але в юридичній літературі й досі немає єдиної точки зору. У кримінальному законі поняття «кримінальна відповідальність» не розкривається, хоча і вживається досить часто. Так, тільки в Загальній частині Кримінального кодексу ці слова вжито в назвах двадцяти статей. У теорії кримінального права це поняття трактується по-різному. Позиції криміналістів щодо змісту кримінальної відповідальності виглядають так: а) як обов'язок особи не вчиняти злочинів; б) як обов'язок особи відповідати згідно із законом за вчинений злочин; в) як реальний процес такої відповідальності. Існують й інші точки зору щодо поняття кримінальної відповідальності, в яких певним чином поєднуються наведені вище позиції. Кожна з точок зору так чи інакше відображає зміст кримінальної відповідальності.

Проте таке відображення не є повним. Етимологічне розуміння терміна «відповідальність» означає покладений на когось обов'язок відповідати за вчинки, бути відповідальним за щось. Тобто, кримінальна відповідальність, як різновид юридичної відповідальності, означає, що особа має бути відповідальною за свою поведінку. Отже, кримінально-правові норми зобов'язують особу поводити себе певним чином. Це — обов'язок особи, покладений на неї кримінальним законом, не вчиняти злочинів.

Серед завдань КК (ст. 1) названо і запобігання злочинам, яке здійснюється шляхом визначення кола злочинів та покарань за них. Метою